Summatief beoordelen bij LO in het vo – de uitdaging 1

Binnen de HALO vormt beoordelen een essentieel onderdeel van de module Vakwerkplan. Gedurende een half jaar ontwerpen studenten in een fictieve LO-vaksectie een volledig vakwerkplan voor een bestaande vo-school. Daarbij lopen zij steeds weer tegen dezelfde vraag aan: hoe ontwerp je een summatief beoordelingssysteem dat recht doet aan de breedte van het vak LO én voldoet aan alle eisen van een deugdelijk beoordelingssysteem(*)? Die worsteling is begrijpelijk. Veel studenten hebben op hun stages én uit hun eigen schooltijd beoordelingssystemen leren kennen die niet volledig aansloten op de wettelijke doelen van het vak. Onderzoek als Een punt voor gym (Borghouts et al., 2015) bevestigt dit beeld en onze vele gesprekken met studenten versterken dat alleen maar. In twee artikelen gaan wij in op dit onderwerp. In onderstaand artikel geven wij een inkijkje in de uitdagingen bij het ontwerpen van een deugdelijk beoordelingssysteem voor LO. In een volgend artikel gaan wij in op mogelijke invullingen daarvoor. | Ad Heijkoop en Ivo van der Spek

Summatief beoordelen

Bij summatief beoordelen wordt vastgesteld in welke mate leerlingen aan het einde van een lessenserie of periode de leerdoelen hebben behaald. Dat oordeel wordt gebruikt voor rapportering van de leervorderingen van de leerlingen. Daarnaast wordt deze informatie vaak gebruikt voor selectie van leerlingen, zoals bij de overgang of bij de examinering. Zo maakt in de bovenbouw van het vo een beoordeling met onvoldoende, voldoende of goed verplicht deel uit van het schoolexamen voor LO. Studenten geven regelmatig nog een extra reden om summatief te beoordelen: zij denken dat leerlingen beter hun best doen wanneer ze weten dat ze beoordeeld gaan worden.

Summatief beoordelen wordt onderscheiden van formatief beoordelen – ook vaak formatief evalueren of formatief handelen genoemd. In het vervolg van dit artikel zullen wij de term formatief handelen gebruiken. Bij formatief handelen worden beoordelingsactiviteiten uitgevoerd om het leerproces te ondersteunen. Belangrijke begrippen daarbij zijn:

- feedup: vooraf uitleggen wat de doelen zijn en met welke criteria ze worden beoordeeld;
- feedback: tussentijds duidelijk maken in welke mate de leerling de doelen/criteria op dat moment behaald heeft;
- feedforward: tussentijds tips geven aan de leerling die kunnen helpen om de doelen/criteria te behalen.

Wij laten het formatief handelen in dit artikel grotendeels buiten beschouwing en focussen ons op het summatief beoordelen.

(*) Waar in het vervolg van dit artikel gesproken wordt over beoordelen, wordt bedoeld summatief beoordelen, tenzij expliciet anders vermeld.

Eisen aan een beoordelingssysteem voor LO

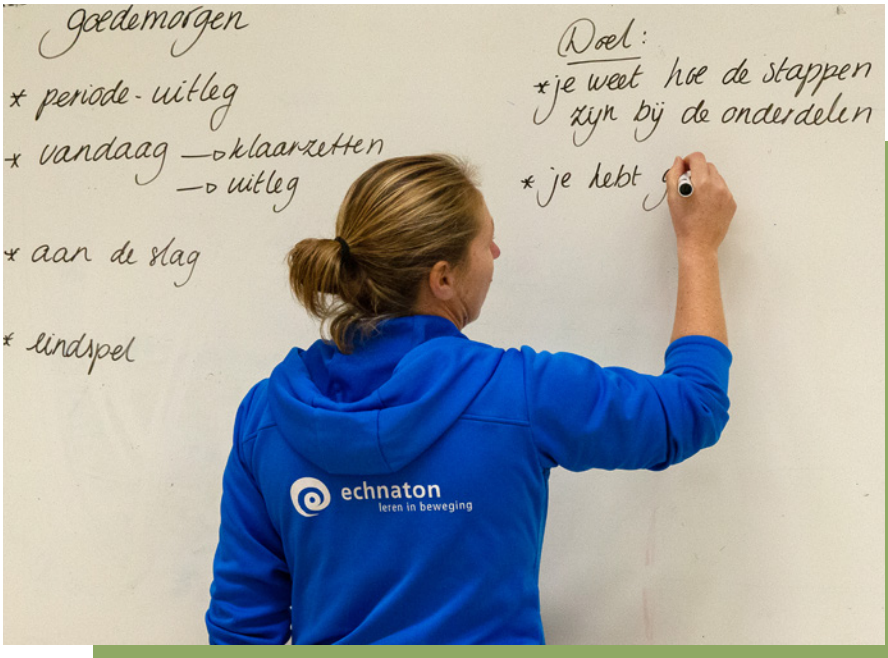
Een beoordelingssysteem dient te voldoen aan een aantal deugdelijkheidseisen. In navolging van Brouwer (2011) gebruiken wij daarvoor de 4 D's:

- Dekkend (= validiteit);
- Docentonafhankelijk (= betrouwbaarheid);
- Te Doen (= hanteerbaarheid);
- Doorzichtig (= transparantie).

Hieronder leggen we uit wat deze 4 D's inhouden en met welke uitdagingen onze studenten te maken krijgen bij het toepassen ervan in de praktijk.

Dekkend: *constructive aligned*

Een beoordelingssysteem dient aan te sluiten bij de vooraf gestelde leerdoelen en het op deze leerdoelen gerichte lesprogramma. Dit principe heet *constructive alignment*. Voordat een

beoordelingssysteem kan worden ontwikkeld, zal dus moeten worden vastgesteld welke leerdoelen van belang zijn voor het vak LO.

Er zijn meerdere indelingen van leerdoelen voor LO bekend, zowel vanuit de vakliteratuur als vanuit de kerndoelen en eindtermen. Wat overeenkomt in deze indelingen is, dat er steeds wordt gestreefd naar een meervoudige bekwaamheid om nu en later te kunnen deelnemen aan de bewegingscultuur. Brouwer (2012) noemt bijvoorbeeld de volgende elementen als onderdeel van deze beoogde meervoudige bekwaamheid: bewegingsbekwaamheid, regelbekwaamheid, omgangsbekwaamheid, (zelf)kennis/-inzicht, plezier en samen verantwoord kunnen bewegen. Bij andere indelingen is een vergelijkbaar brede range van beoogde bekwaamheden zichtbaar. Om tegemoet te komen aan het principe *constructive alignment* moeten alle leerdoelen worden beoordeeld.

Dekkend: knelpunten

Met betrekking tot het principe *constructive alignement* is in het werkveld een aantal knelpunten te onderscheiden:

Knelpunt 1: niet alle leerdoelen beoordelen

Regelmatig worden één of meer belangrijke leerdoelen voor LO niet beoordeeld (Borghouts et al, 2015). Vooral leerdoelen met betrekking tot (zelf-)kennis/-inzicht worden vaak niet beoordeeld, maar ook regelbekwaamheid en omgangsbekwaamheid komen er meermaals bekaaid vanaf. Vaak wordt vooral de bewegingsvaardigheid beoordeeld met daarnaast een aanvullende beoordeling van de 'inzet' van de leerling.

Knelpunt 2: beoordelen niet baseren op LO-doelen

Er wordt regelmatig beoordeeld zonder dat dit is gebaseerd op leerdoelen voor LO. Een bekend voorbeeld hiervan is het beoordelen van de fitheid van leerlingen door het afnemen van bijvoorbeeld de Shuttle Run Test of de Coopertest. In de vakwereld LO wordt breed geaccepteerd dat het vak LO niet als doel heeft om de fitheid van leerlingen te verbeteren. Ook in de kerndoelen en de eindtermen worden geen doelen genoemd die daarop gericht zijn. Het afnemen van een conditietest en de absolute score daarvan gebruiken als beoordeling, sluit daarom niet aan bij het principe *constructive alignment*.

Een tweede voorbeeld van beoordelen zonder dat daar leerdoelen voor LO aan ten grondslag liggen, is het beoordelen van 'inzet'. Daaronder wordt doorgaans verstaan de mate waarin een leerling zijn/haar best doet tijdens de les. Regelmatig worden daar bovendien zaken bij betrokken als op tijd komen en gymspullen in orde hebben. Bij een dergelijke invulling van het begrip inzet is inzet echter geen leerdoel, maar een voorwaarde om te kunnen leren. Vanuit het principe *constructive alignment* hoort een dergelijke invulling van inzet daarom niet apart te worden beoordeeld. Bij geen enkel vak en dus ook niet bij het vak LO.

Inzet in de betekenis van 'je best doen' speelt overigens wel degelijk indirect een belangrijke rol bij het beoordelen. Een leerling die zijn/haar best doet zal bij beoordelingen immers optimaal 'presteren' op de diverse bekwaamheden.

Knelpunt 3: beoordelen onvoldoende laten aansluiten op mogelijkheden leerlingen

In het Uitvoeringsbesluit WVO 2020 (artikel 3.13) dat gaat over de schoolexamens, staat dat de beoordeling van het vak LO moet uitgaan van de prestaties van de leerling binnen zijn mogelijkheden. De wetgever geeft hiermee feitelijk aan, dat er gedifferentieerd beoordeeld dient te worden bij LO, dus rekening houdend met de verschillen tussen leerlingen in motorische vaardigheid. Dit komt overeen met de geest van de wetgeving rond kerndoelen en eindtermen. In de kerndoelen en eindtermen wordt immers nergens gesproken over te bereiken streefniveaus met betrekking tot bewegingsvaardigheid. Er wordt daar steeds gesproken in termen als 'het deelnemen aan …', 'het ervaren van …' en 'het oriënteren op …' bewegingsactiviteiten.

Dat is ook logisch en terecht. In het reguliere vo worden de leerlingen geplaatst in verschillende schooltypen (praktijkonderwijs, vmbo-bl, vmbo-tl, havo en vwo) op basis van hun cognitieve capaciteiten. Zij worden vervolgens beoordeeld volgens criteria die passen bij deze verschillende cognitieve vermogens.

Aansluiten op mogelijkheden van leerlingen?

Om te laten zien waarom beoordelingen zouden moeten aansluiten bij de mogelijkheden van leerlingen, leggen we onze studenten tijdens het college twee vragen voor:
"Vinden jullie het redelijk dat een leerling met een Intelligentie Quotient (IQ) van 70 in het praktijkonderwijs het cijfer 9 kan halen voor het vak aardrijkskunde?". Alle studenten geven het antwoord "ja" op deze vraag.
Vervolgens stellen wij de vraag:

"Vinden jullie het redelijk dat een leerling met een Motorisch Quotiënt (MQ) van 70 het cijfer 9 kan halen voor het vak LO?". Na even nadenken, beantwoorden vrijwel alle studenten deze vraag eveneens met "ja". Zij herkennen de analogie en zien in dat leerlingen die vanuit hun aanleg motorisch zwak zijn, bij de beoordeling recht gedaan moeten worden door aan te sluiten bij hun mogelijkheden.

//

Een beoordelingssysteem dient te voldoen aan de 4 D's

In de lessen LO zijn de leerlingen op de meeste scholen niet ingedeeld op basis van hun motorische capaciteiten. Het zou daarom onredelijk zijn om alle leerlingen volgens dezelfde criteria te beoordelen. Zie ook het kader.

Scholen die vooral de bewegingsvaardigheid beoordelen, voldoen daarmee niet aan deze eis met betrekking tot Dekkend. Dat is vooral spijtig voor leerlingen met een relatief zwakke bewegingsvaardigheid/fitheid. De kans is groot dat dit op hen een demotiverend effect heeft, ook als deze beoordeling van absolute bewegingsvaardigheid gedeeltelijk door de leerlingen kan worden 'gecompenseerd' door een aparte inzetbeoordeling.

Docentonafhankelijk

Een beoordeling moet zo min mogelijk afhankelijk zijn van degene die deze beoordeling uitvoert. Het mag, met andere woorden, niet uitmaken of je als leerling door docent A of door docent B wordt beoordeeld. De beoordeling dient hetzelfde te zijn.

Docentonafhankelijkheid – in de betekenis van betrouwbaarheid – dient overigens breder gezien te worden dan alleen de eis dat het niet uit mag maken door wie je als leerling wordt beoordeeld. Het impliceert ook dat de beoordeling onafhankelijk moet zijn van (toevallige) omstandigheden waaronder het beoordelen plaatsvindt. Het mag bijvoorbeeld niet uitmaken op welk moment van de dag de beoordeling plaatsvindt of in welk humeur de docent is. Ook andere mogelijke 'ruis' bij beoordelingen moet zo veel mogelijk worden voorkomen. In het tweede artikel zullen wij op deze zaken nader ingaan.

Doorzichtig

De beoordelingen moeten voor de leerlingen en ook voor hun ouders en andere relevante betrokkenen binnen de school doorzichtig zijn. Duidelijk moet zijn wat er wordt beoordeeld, waarom dit wordt beoordeeld en welke criteria worden gehanteerd bij de beoordeling. Bovendien moet dit tijdig en helder gecommuniceerd worden naar de leerlingen en desgewenst ook naar hun ouders en andere relevante betrokkenen binnen de school.

Te Doen

Bij de vierde eis aan een beoordelingssysteem gaat het om de vraag of het beoordelingssysteem voldoende efficiënt is. Het gaat hierbij vooral om een viertal zaken:

- Hoeveel lestijd kost het beoordelen? Uiteraard is beoordelen van belang, maar het mag niet (te veel) ten koste gaan van de tijd die tijdens de lessen beschikbaar is voor het leren zelf. Bijvoorbeeld doordat er relatief vaak wordt beoordeeld en/of doordat er gewerkt wordt met te uitgebreide rubrics.
- Hoe complex is het beoordelen? Naarmate het aantal variabelen waarnaar gekeken wordt groter is, neemt de complexiteit van het beoordelen toe. Dat is met name bij spelsporten het geval. Een spelsport is een dynamische activiteit, waarbij de acties van de verschillende spelers – medespelers en tegenstanders – elkaar sterk beïnvloeden. Bovendien zijn er veel verschillende criteria waarnaar gekeken kan worden. De uitdaging is hier dus om ook dit soort complexe activiteiten te beoordelen op een wijze die nog te Doen is.
- Hoeveel tijd kost het beoordelen de docent buiten de lessen om? Met andere woorden hoeveel voorwerk en/of nawerk kost het beoordelen de docent? Met name het beoordelen van sportfolio's, het voeren van gesprekjes met leerlingen of het ontwerpen en beoordelen van schriftelijke toetsen kan behoorlijk wat tijd vergen van de docent. Of dit voldoende binnen de perken blijft, zal mede afhankelijk zijn van de ruimte die het taakbeleid van de school biedt voor voorwerk en nawerk van lessen.
- Hoeveel tijd kost het beoordelen de leerlingen buiten de lessen om? Ook voor leerlingen is het uiteraard van belang dat het beoordelen geen overmatige hoeveelheid tijd vergt. Wettelijk gezien is er bij het reguliere vak LO sprake van alleen contacttijd; voor zelfstudie/huiswerk is geen tijd gereserveerd. Door de jaarlijks relatief grote hoeveelheid lesuitval is het echter goed te verdedigen, dat er ook voor het vak LO enig huiswerk aan de leerlingen gegeven wordt. Uiteraard wel in die mate dat het voor de leerlingen te Doen is.

Vooruitblik

In dit artikel is een inkijkje gegeven in de uitdagingen bij het ontwerpen van een deugdelijk beoordelingssysteem voor LO. In het volgende artikel gaan wij in op mogelijke invullingen daarvoor.

Bronnen
Scan of klik *hier* naar de bronnen

Contact
a.c.heijkoop@hhs.nl
i.m.vdSpek@hhs.nl
Ad Heijkoop en **Ivo van der Spek** zijn opleidingsdocenten aan de HALO, onder andere betrokken bij de modules Spel en Vakwerkplan

Foto's
Anita Riemersma
Kernwoorden
summatief beoordelen, formatief handelen, eisen aan beoordelen, constructive alignment